

ktorých cirkevnou rečou je reč staroslovenská. Čo že by na to riekli Maďari, keby aj týchto voľakto aj v jich ostatnom mimocirkevnom verejnom živote chcel len na reč staroslovenskú obmedziť. A či to isté nenie aj s latinou v cirkvi r. katolíckej? Je to čosi prirodzeného ducha ľudskému, že on pre svoje posvätné náboženské cily a myšlienky chce aj jakúsi posvätnú reč mať, nie tú obecnú v každodennom živote užívanú.

Známe my ale, čo naši odporníci svojím horlením za reč biblicko-československú krom spomenutého všemožného prekážania našej jednoty zamýšľajú. Oni nám tým chcujú odoprieť všetok verejný národný život — a známosť reči slovenskej nemôžeme ani len povedať, že na samu cirkev — lebo aj tu z administratívneho života všemožne vytvárajú — ale práve len na samý kostol obmedziť, aby ju aj ztade časom mohli vyhoditi. Oni svojimi ustavičnými intrigami proti skutočne užíwanej od slovenských spisovateľov reči spisovnej, to chcujú dokázať, že my Slováci ešte ani len ustálenej spisovnej reči nemáme, a tak slovenčina ani do škôl, ani do úradov zavedená byť nemôže. Horespomenutým uzavretím tohoročného valného zhromaždenia slov. Matice ale všetky tieto figle našich odporníkov docela svoj význam ztratili. Cirkvi evanjelickej sa ponecháva jej bibličtina, až i tu sama historia jiné rozhodne, čo sa ale tých literárnych a najatých škrabákov týka, tých národ ani len za svojich neuznáva, nie žeby jim ešte nejakého rozhodného slova v svojom literárnom živote mohol pripustiť.

Toto sú len tie smradlavé melly v rukách našich protivníkov, ktorými títo všetko, čo je slovenského, chcujú z verejného spoločenského života vymetať. Slovenská Matica, čo literárny orgán národa slovenského verejne slávnostne vyslovila na základe skutočným úžitkom dosvedčenej vôle samého národa, ktorá je jeho reč spisovná. My to sami uznávame, že sme za dlhé časy ustálenej spisovnej reči nemali, to je ale prirodzený beh reči všetkých národov. Či asnáď aj naša reč nemusela prežiť jisté fázy, či i údobia svojeho vývinu? Či ten istý osúd aj reč malého ani len žiadne podrečia nemajúceho národa maďarského nemala? Precz koľké zmeny táto len od 50 rokov prešla, a koľko nových slov sa tam pre jej chudobu a prepĺnenosť cudzími slovami muselo nakovať. Terajšia maďarská reč na toľko sa líši od niekdajšej, že je takmer ťažko uznať, že to tá jistá reč má byť.

Keď toto všetko uvážime, nádobno nám je nie len sa tešiť zo spomenutého rozhodnutia tohoročného valného zhromaždenia Slov. Matice v záležitosti reči spisovnej, ale aj na tom všemožne pracovať, aby táto národom prijatá literárna jednotka navzdor všetkým intrigám našich protivníkov sa udržala, upevnila a blahodarné ovocie pre nás a naše ďaleké potomstvo priniesla.

114

Rozklad Štefana M. Daxnera arcikniežaťu Albrechtovi vo veci svojho preloženia do Debrecína a o uhorských politických pomeroch.

Nemecký odpis v AMB, v pozostalosti M. M. Hodžu, č. 945/85. Rimavská Sobota začiatok roku 1864. Uverejňujeme ho v slovenskom preklade.

Keď sa stal Štefan M. Daxner (od roku 1861 podžupan Gemerskej stolice a tak predseda stoličného súdu) pre svoju rozvetvenú činnosť v prospech slovenského národného hnutia nepohodlným pre maďarizačné záujmy gemerskej šľachty,

postarala sa táto svojím vplyvom o odstránenie Daxnerovo jeho preložením do vzdialeného maďarského Debrecína. Daxner, ktorý vedel o politickom pozadí tejto akcie, usiloval sa proti nej bojovať, a to na najvplyvnejších miestach vo Viedni, predpokladajúc, že tam nájde pre svoje dôvody pochopenie i porozumenie. Obrátil sa preto obšírnym rozkladom i na arcikniežaťa Albrechta, ktorého poznal ešte za svojho pôsobenia vo V. Káľlove, keď tento bol uhorským miestodržiteľom, ako aj z neskorších stykov, keď Albrecht ako majiteľ železiarskych podnikov na Horehroní a na severnom Slovensku tieto navštevoval. Daxnerovi sa skutočne podarilo v tomto prípade oddialiť uskutočnenie svojho preloženia, proti čomu nemohli jeho protivníci nič úspešného podniknúť v čase trvania Provizória.

Daxnerov rozklad netýka sa ani tak jeho vlastného prípadu, ako skôr využíva príležitosť k podrobnému informovaniu vplyvného člena cisárskej rodiny o pomeroch v Uhorsku, a to v zmysle protimaďarskom, prohabsburskom a najmä v prospech prajného riešenia slovenskej otázky. Daxnerov rozklad vyniká bystrou argumentáciou, spoľahlivou a dôkladnou analýzou a patrí preto nesporne k významným rozborom politických pomerov Uhorska v šesťdesiatych rokoch minulého storočia. Štefan M. Daxner uvažoval už i krátko predtým o tom, či by Slováci nemali ísť do Viedne využiť situáciu, ktorá nastala v čase tzv. Provizória, keď Maďari boli zatisnutí do úzadia. Daxner správne pochopil, že Slováci sú politickým činiteľom len dovtedy, kým trvá renitencia Maďarov. Keď prestane odpor Maďarov, aj politický význam Slovákov prestane.

Vaša cisárska Výsosť

Najvyššia kráľovská uhorská dvorská kancelária preložila v úcte podpísaného podžupana Gemerskej župy a predsedu stoličného súdu dekrétom zo dňa 25. februára b. r. č. 3. 432 z jeho doterajšieho pôsobiska do Debrecína za prísediaceho tamojšieho zmenkového súdu. V úcte podpísaný nezavdal k tomuto preloženiu príčiny ani svojim konaním v úrade, ani mimo úradu, ani sa o toto miesto neuchádzal; toto preloženie sa podľa verejnej mienky rovná degradácii a pre v úcte podpísaného je spojené s nenahraditeľnými materiálnymi stratami. Okrem toho vytrháva v úcte podpísaného z jeho doterajšieho poľa pôsobnosti, na ktorom sa snažil pracovať, a to nie bezúspešne, k dobru svojich spoluobčanov, ale aj predovšetkým k podpore vyšších a loyálnych cieľov štátnych, a prekladá ho na cudzie územie, do funkcie, kde mu nie je daná nijaká možnosť pôsobiť v tomto smere.

Tieto dôvody donútili v úcte podpísaného prosieť J. c. k. ap. Veličenstvo o ochranu a ponechanie v jeho doterajšom služobnom postavení a dodávajú mu odvahy, prosieť Vašu cisársku Výsosť čo najúctivejšie o vzácnu a najmilostivejšiu ochranu, tým viac, že zákrok, ku ktorému došlo, nie je jediný a náhodilý, ale vidí sa byť výsledkom zámerného postupovania, a práve preto nadobudol vo verejnej mienke význam, ktorý by sa teraz prejavil vo veľmi stiesnenej nálade lojálnych a verných prívržencov najvyššej cisársko-kráľovskej dynastie. —

Na bližšie objasnenie tohto zámerného pokračovania a jeho neblahých následkov

dovoľuje si v úcte podpísaný načrtnúť krátky prehľad o jestvujúcich politických stranách v severnom Uhorsku.

I. Od vzniku národnostného boja jestvujú v hornom Uhorsku dve strany, národné slovenská a výlučne maďarská, ktoré stoja proti sebe práve tak pre štátoprávne zásady — ako aj pre národnostné rozdiely. Národnostná roztržka, ktorú Uhorsko po osem storočí svojho jestvovania v tejto forme vôbec nepoznalo, by nebola vznikla, keby ju nebola štátoprávna opozícia, ktorá plne prerazila na zemskom sneme r. 1791, vyvolala na podporu svojich politických cieľov a pre uplatnenie svojich štátnych zásad. Tak ako sa tento boj zrodil z odporu proti jednote Rakúska, zachoval si svoj charakter dodnes. — Jedni idú za hlasom opozície z r. 1791 pod menom výlučne maďarským, aby zlomili hrot tejto opozície a zmarili jej konečný cieľ.

Opozíčná strana nenachádza v zdravom slovenskom ľude oporu, preto sa priklonila k maďarskej aristokracii, aby týmto spojením získala dostatočnú silu a pre rečový rozdiel bola pokladaná za niečo vyššieho ako obyčajný ľud; lebo jej výslovné a všade ostentatívne a otvorene hlásané heslo je „panovanie nadovšetko“.

Toto heslo „panovania“ nie je ostatne u opozícnej, poľahke aristokratickej zložky v Uhorsku nič nového; celé staršie i novšie dejiny to až príliš dokazujú.

Šľachtic je údom koruny (*nobilis est membrum coronae*) učil sa mladík už v škole — a neskôršie, ako muž, dal tejto vete zmysel, aký vyhovoval jeho záujmom.

„Chcem mať takého kráľa, ktorého môžem chytiť za šticu“ (*talem habere volo regem ut possim capere per comam*), písal Báthory svojim priateľom, keď sa mu vytýkalo, že podporoval slabého Vladislava II.¹ „Každý šľachtic sa môže stať v Uhorsku kráľom; lebo kráľ je len prvým šľachticom v Uhorsku“ bola zrejme veta, ktorá prešla z čias volebného kráľovstva do dôb neskorších. ... „Ctíme si kráľovstvo, pokiaľ je ono prejavom našej moci“ bolo mottom od 1830 do 1848. ... „nepotrebujeme kráľovstvo“ — hovorilo sa r. 1849.²

Je všeobecne známe, že šľachta mala v Uhorsku pred rokom 1848 v rukách zákonodarstvo na krajinskom sneme, na stoličných zhromaždeniach správu, vo verejných úradoch, ktoré výlučne obsadila, výkonnú moc. Jej teda patrila celá zákonná moc, ktorú neobmedzene uplatňovala smerom nadol voči ľudu, súčasne sa však snažila rozširovať túto moc voči trónu systematickou opozíciou a marením zhora stanovených a jej nepríjemných ustanovení.

Kedysi mala šľachta podmienky, potrebné k tomuto „panovaniu“. Mala privilégie, krvácala v prvých radoch na bojisku, bola bohatá a inteligentná. Dnes už nemá týchto podmienok, lebo privilégie museli ustúpiť duchu času. V terajšom vojenstve sú šľachtické bandérie a insurrekcia zbytočné, — bohatstvo prešlo do vlastníctva meštiackej triedy a do rúk židov, — veľmi veľa šľachtických rodín, ktoré sa ešte pred dvomi desaťročiami mohli nazývať bohatými, schudobnelo, ani urbaniálne odškodné, ani moratórium³ ich nemohlo zachrániť. Veľa je tiež takých, ktorí sa ako synovia zámožných otcov ničomu neučili, nechcú vôbec pracovať, a želajú si také pomery, v ktorých by neplatil zákon „dlžník plať“. A čo sa týka inteligencie, prevyšuje inteligencia pochádzajúca z meštiackych a ľudových vrstiev počtom a spôsobmi vysoko inteligenciu vyšlú zo šľachtických kruhov.

Keď teda začala uhorská šľachta strácať bývalé podmienky „panovania“, pokúšala

¹ Vládol v rokoch 1490—1516.

² Citáty ukazujú na zmenu pomeru uhorských feudálnych tried voči panovníkovi.

³ Nútené vyrovnanie.

sa tieto znovu nadobudnúť tým, že sa až na malé výnimky temer úplne asimilovala maďarskej národnosti.

Touto asimiláciou — hoci by maďarský ľud bol v podstate náklonný k mierovému spolunažívaniu s ostatnými národmi — preniesla princíp „panovania“ na maďarský národ a túto zásadu mu takrečeno naočkovala.

Veľmi pravdivo to teda priznáva barón Eötvös v svojom diele, písanom r. 1850 proti ústave zo 4. marca 1849, založenej na národnej rovnoprávnosti,⁴ keď hovorí: „Základom národných snažení je pocit vyššieho nadania“ — ich cieľom je „panovanie“.

Táto prvým maďarským korifeom podaná a ako z hore povedaného vysvitá tak veľmi pravdivá definícia maďarskej národnosti, je charakteristická, lebo vyznačuje plný protiklad proti mierovému úsiliu ostatných uhorských národností o taký vývoj, ktorý neuberá nikomu práv a ktorý otvorene a lojálne uznáva svoju relatívnu koordináciu vo zväzku celkového Rakúska ako skutočnosť, vyplynuvšiu z historického vývoja. V ďalšom však kolидуje i tento charakter maďarskej národnosti aj s novšími štátnymi základnými zásadami celistvej ríše a musí nutne pôsobiť tak, že sa tieto zásady štátneho zriadenia neskonsolidujú.

Naproti tomu vedia nemaďarské národy uhorskej koruny veľmi dobre, že teraz, keď veľké vzdialenosti prekonala para a elektrina, navždy zašli časy malých štátov, — vedia veľmi dobre, že jednotlivé nikdy nedospejú k takému mocenskému postaveniu, aby mohli obhájiť svoju politickú samostatnosť, skôr naopak, že osamotené by sa museli stať korisťou väčšej zložky, ktorá by ich absorbovala, preto ich ženie pod sebazáchovy, táto najlepšia a najistejšia politická záruka, k tomu, aby tvorili celistvý štát, ktorý by im poskytoval všetky podmienky prirodzeného a slobodného rozvoja vo vnútroštátnom živote a navonok zabezpečil ich existenciu voči ostatným štátom. — Že sa toto dá docieľiť len na základe rovnoprávnosti všetkých národností medzi sebou a na základe rovnakej zaviazanosti všetkých voči celku, uznávajú dnes všetci obozretní štátnici, — a posledné katastrofy nás krvavo poučili o tom, že ani Slovan, ani Rumun, ani Nemeč sa nepodrobí panstvu Maďarov, — lebo maďarská národnosť nebude nikdy, napriek pomoci, jej preukázanej milosťou Jeho c. k. ap. Veličenstva a starostlivosťou vysokej vlády, v dôsledku svojej početnosti a kultúrnej schopnosti takou duchovnou mocou, nikdy nedosiahne taký kultúrno-historický význam, aby mohla svojim vyšším vzdelaním a svojou duchovnou prevahou ostatným imponovať.

Ale keď sa nejaká národnosť neuspokojí sama so sebou, ale naopak, chce vládnuť nad ostatnými, potom znemožňuje rovnosť práv a povinností, v dôsledku toho však základy spoločného zväzku. Často už rozvrátil panovačný člen svornosť, súdržnosť mnohočlennej rodiny. Aj od národov rakúskej monarchie si vyžiadala vládyčtivosť jedného z jej členov už veľa obetí na peniazoch i ľudských životoch. Veď revolúcia v Uhorsku r. 1948/9 nemala nijaký podklad v pociťovaných potrebách života a bola vyvolaná len vládyčtivosťou zhýčkanej aristokracie, ktorá stojí na čele maďarskej národnosti a ktorá, nespokojná s tým, čo mala, chcela ešte viac. Z tejto prvej kulmináčnej epochy tejto vládyčtivosti máme nepopierateľný dôkaz z úst jej prvého vedúceho Ľudovíta Kossutha o jej duchu. Keď totiž na sneme r. 1848 Madarászovský klub,⁵

⁴ Ide o tzv. oktrojovanú ústavu, ktorá uvádzala naoko zásadu národnostnej rovnoprávnosti, ale v skutočnosti ničím ju neuskutočňovala.

⁵ Skupina poslancov združených okolo revolučne ladeného Ladislava Madarásza, ktorý chcel uskutočniť radikálnejšie reformy, než k akým boli odhodlaní predstavitelia drobnej a strednej šľachty vtedajšieho Uhorska, ovládajúci politické diania.

ktorý chcel napodobňovať francúzskych jakobínov, robil vtedajším mocipánom starosti, prevzal Kossuth, modla vtedajšej doby, úlohu priviesť mladých ľudí k rozumu. Prišiel do ich zhromaždenia a povedal im medzi iným: „Čo chcete? Zničenie aristokrácie? Jedným z hlavných účelov celého hnutia je: zabezpečiť hegemoniu maďarskej národnosti na večné časy. Avšak maďarská národnosť netkvie v maďarskom ľude, ale v aristokracii bez ohľadu na jej pôvod. Aristokrácia nesmie teda zaniknúť, smie len zmeniť svoju formu, musí vládnuť tak, ako doteraz vládla, ba ešte viac, lebo moc, rozdelená medzi ňu a korunu, je neúplnou mocou a vedie len k roztržkám a ochromeniu. Aristokrácia musí prevziať celú moc do svojich rúk!“ tak hovoril Kossuth r. 1848 a že skutočne tak zmýšľal a podľa toho aj konal, to dokázali udalosti, ktoré potom nasledovali.

Tá istá vládychtivosť, ktorá zrodila udalosti r. 1848/9 zapríčinila tiež po 12 rokoch, totiž r. 1861, že sa nedospelo k žiadnej dohode, a keby ústupky zo strany c. k. vlády boli bývali ešte väčšie, bola by vládychtivosť kládla ešte väčšie požiadavky a dohody by sa predsa nebolo dosiahlo. Je zaujímavé a rozhorčujúce súčasne, sledovať jednotlivé zvláštnosti, v ktorých sa prejavovala zásada „panovania“ výlučne maďarskej strany. Jeho c. k. ap. Veličenstvo ráčilo obnoviť staré župné zhromaždenia s tým, že c. k. sudy zostávajú k ďalšej dispozícii. Strana, ktorá sa dostala k moci, nevyčkala takéto nariadenie, ale organizovala ihneď svoje vlastné sudy. Jeho c. k. ap. Veličenstvo ráčilo vysloviť, že rakúsky všeobecný občiansky zákonník zostane až do ďalšieho v plnej platnosti. Zo stoličných zhromaždení sa odpovedalo: „všetky nariadenia a zákony, vydané cisárskou vládou za 12 rokov, sú ilegálne“, a ihneď sa zaviedli zákony zpred roku 1848. Jeho c. k. ap. Veličenstvo ráčilo vyhradiť finančné, vojenské a obchodné záležitosti ríšskemu ministerstvu — na stoličných zhromaždeniach sa ale vyslovilo: „Vlastizradcom je, kto platí dane“, a na sneme sa nariekalo na tyranstvo, keď sa dane vymáhali vojskom. Čím dlhšie niekto odporoval vymáhaniu, tým väčším vlastencom bol. V obchodných veciach sa ihneď odopieralo doručovanie a vymáhanie platobných príkazov a exekučných uznesení, vydaných podľa platného zmencového zákona. Ohľadne vojenstva vyslovili sa všetci ostatní na sneme za osobitné maďarské ministerstvo vojny a v stolicích sa spisovali bývalí honvédi. Jeho c. k. ap. Veličenstvo povolalo snem do Budína, maďarská strana však chcela snem zadržať v Pešti a skutočne ho tam aj zadržala. V októbrom diplóme sa odvolali na pragmatickú sankciu. Na sneme sa držali jej roku 1791 pretvoreného zmyslu a vyslovili sa: „že medzi Uhorskom a ostatnými časťami monarchie jestvuje len personálna únia“ — zatiaľ čo niet pochybnosti o tom, že v obsiahnutom Corpus Juris Hungarici, v pragmatickej sankcii, je jasne a určite vyjadrená reálna únia. A predsa chce poslanec mesta Debrečina⁶ dokazovať, že pragmatická sankcia ohľadom Uhorska vôbec nejestvuje. — Jeho c. k. ap. Veličenstvo ráčilo najmilostivejšie nariadiť, že snem má rokovať o veciach jemu náležajúcich. Na to prehlásil snem, že vôbec nemôže rokovať, kým nie sú povolané aj Chorvátsko, Slavónsko a Sedmohradsko.

Snemu sa tiež predložili listiny o nastúpení na trón, odpoveďou na to bolo, že sa dokonca opomenulo dať v nadpise príslušný titul Jeho c. k. ap. Veličenstvu.

A tento živel bol všestranne podporovaný morálne i materiálne, menovite aj tým, že sa naňho prenieslo vykonávanie zákonnej moci, lebo pri organizácii po 20. októbri 1860 boli najvplyvnejšie úradné miesta v zemi zverené mužom, patriacim exkluzívne maďarskej strane, teda zdieľajúcim plne princíp tejto strany. Nie je v zemi tajnosťou, že

⁶ Ide o Kolomana Tiszu, zvoleného roku 1861 za poslanca uhorského snemu za toto mesto.

bývalému kancelárovi barónovi Vayovi podalo peštianske kasino⁷ návrhy, koho má vymenovať za hlavného slúžneho. Pri takom postupe išlo už ostatné samo od seba.

II. Keď bol v úcte podpísaný vylíčil krátko charakter maďarskej strany, ku ktorej sa pripojila aj odrodilá šľachta horného Uhorska, dovoľuje si v krátkosti osvetliť aj zásady tejto strany protichodnej slovenskej národnej strany.

Snaženia slovenskej národnej strany sledujú prirodzený vývoj národného blahobytu a duchovnej kultúry slovenského ľudu. Toto o sebe je účelom, ktorý nijako neodporuje cieľom a vedúcim zásadám kresťanského štátu, naopak sa s ním plne stotožňujú. Keď je táto strana na jednej strane presvedčená, že slovenský ľud má právo na slobodný, teda od ľubovôle iného národa nezávislý rozvoj svojich duchovných síl a schopností v politickom, cirkevnom i spoločenskom živote, práve tak priznáva na druhej strane, že v rakúskej monarchii bývajú vedľa seba a spolunažívajú mnohé národy resp. národnosti, z ktorých každá je rovnako oprávnená robiť si nároky na slobodný vývoj.

Avšak práve táto strana plnou mierou trpko zakúsila od r. 1791, najmä však v najnovšej dobe, že neobmedzená sloboda rozvoja jedného národa môže veľmi ľahko privodiť otroctvo a potláčanie iného národa a tým úplne znemožniť dosiahnutie vyššie uvedeného cieľa.

Aby teda bol vo vnútroštátnom živote umožnený prirodzený a mierový, predsa však slobodný rozvoj národov, žijúcich spolu v jednom štáte, je predovšetkým potrebné stanoviť určité hranice, ktoré žiadny z týchto mnohých národov nesmie vo svojom vývojovom procese prekročiť, — ba naopak musí ich mať stále na zreteli tak voči každému inému národu, ako aj vzhľadom na celok. A táto hranica je obsiahnutá v rovnosti práv jednotlivých národov medzi sebou a v rovnosti povinností všetkých voči celku. — Rovnoprávnosť národov a jednotné silné Rakúsko, to sú základné zásady rakúskej monarchie, vyslovené Jeho c. k. ap. Veličenstvom pred celým svetom. Tieto základné zásady vydobyli najvyššej vláde Jeho c. k. ap. Veličenstva morálne víťazstvo nad obidvomi revolúciami r. 1849 a 1861 v Uhorsku. A predsa sú obidve tieto základné zásady práve v Uhorsku, kde sa v živote ich realizácia mocne pociťuje ako neodmietnuteľná potreba, ešte veľmi vzdialené od svojho uskutočnenia. Sú v Uhorsku ešte len príslubom, ktorý doteraz nanadobudol nijaké stelesnenie, nijaký pevný tvar.

A kto vdýchne život týmto najjasnejším slovám, kto stanoví v skutočnom živote tieto in principio poznané hranice, a kto bude s múdrosťou a silou bdieť nad tým, aby nepriateľská ruka nesiáhla na jeho pevné bytie a trvanie? Národy Uhorska medzi sebou iste nie, aspoň nie mierumilovným spôsobom, veď sú to proti sebe stojace strany, ktoré sa sotva vedia bez mocného sudcu dohodnúť o vzájomnom práve a neprávě! V Uhorsku bolo jus majestaticum⁸ vždy najvyšším právom a prameňom všetkého ostatného pozitívneho práva. — Prináleží teda uskutočnenie týchto základných zásad jure majestatico hlave štátu a jeho najvyšším orgánom, — je dôstojným predmetom božského poslania, ktorého plnenie božská prozreteľnosť vyhradila monarchom.

Nepriatelia a falošní priatelia Rakúska myslia: že v heterogénnych prvkoch tohoto veľkoštátu sú obsiahnuté zárodky jeho rozkladu. Jeho prívrženci a praví priatelia však myslia: štát, skladajúci sa z mnohých národov, ktorý poskytuje každému národu podmienky, potrebné k rozvoju najvyššieho statku, totiž materiálneho a duchovného

⁷ Národné kasino bol exkluzívny klub príslušníkov uhorskej šľachty a vznikajúcej veľkoberžoázie, kde sa stretávali od roku 1827 jej predstavitelia a rokovali a rozhodovali o najdôležitejších otázkach uhorskej politiky.

⁸ Právo panovníkovo.

blahobytu, sa práve týmto stotožňuje s najvyššími záujmami každého národa, z čoho vysvitá, že každý národ bude v takom štáte hľadať svoju vlastnú individualitu a vo vlastnom záujme bude hájiť celistvý zväz, v ktorom je zaručená jeho vlastná existencia. — Toto nech postačí na vyličenie toho ducha a presvedčenia, ktoré charakterizujú slovenskú národnú stranu. — Z tohto zmysľania prirodzene vysvitá, že vodcovia tejto strany hľadali ešte r. 1840⁹ ochranu a pomoc u Jeho c. k. ap. Veličenstva proti prechmatom a útlaku maďarskej strany, že sa r. 1848/9 slovenský národ všade tam, kde bol touto slovenskou národnou stranou vedený a nepodľahol nepriateľskej moci, otvorene prejavil za dedičné práva najvyššieho trónu Jeho c. k. ap. Veličenstva a chopil sa zbrane proti prevratnej strane, po potlačení revolúcie však prosil Jeho c. k. ap. Veličenstvo o etnografické ohraničenie slovenských stolíc a zriadenie vlastnej hornouhorskej korunnej zeme; — že 12. decembra 1861 predostrel Jeho c. k. ap. Veličenstvu formulovanú petíciu, týkajúcu sa národnej cirkve a školy, a r. 1863 sa v mesiaci septembri ústami Maticou vyslanej deputácie vyslovil za februárovú ústavu, že vôbec urobil všetko, aby špeciálne národné snaženia uviedol v súlad s vedúcimi štátnymi zásadami.^{9a} Vyslanstvo Matice slovenskej prijal Frant. Jozef 10. septembra 1863. Na čele vyslanstva boli biskup Št. Moyses, superintendent K. Kuzmány a J. Francisci. Okrem panovníka prijal deputáciu aj uh. dvorský kancelár Forgách, ktorý hovoril k nej slovensky.

Sila a budúcnosť tejto strany spočíva v slovenskom meštiackom a ľudovom prvku a tento prvok napriek všemožnému úsiliu o demoralizáciu r. 1848/9 a 1861 zachoval si nedotknutú pôvodnú zbožnú úctu voči trónu Jeho c. k. ap. Veličenstva. Táto zbožná úcta vždy mocne vplývala na zmysľanie slovenskej národnej inteligencie, — odtiaľ ten zvláštny zjav, že sa medzi touto inteligenciou nenájdje ani jediné individuum, ktoré by holdovalo podvratným myšlienkam, rozšíreným v revolučnej strane.

III. Keďže sa na nevydarenom sneme r. 1861, voľby do ktorého sa diali pod poľutovaniahodným vplyvom vtedajších municipálnych mocí, sa ukázala nevyhnutná potreba reorganizovať aj municipia, prešla zákonná moc, i keď len zčasti, do rúk slovenskej národnej strany, a skoro badať jej pôsobenie v smere, aký vyžadovali vyššie a zákonitě štátne ciele.

Toto znepokojilo maďarskú stranu, pretože nahliadla, že pód vplyvom takých úradníkov a pri ľude s tak vlastnou zbožnou úctou voči najvyššiemu cisárskemu domu a dedičným právam trónu, by sa aj v Uhorsku ľahko uskutočnilo oboslanie ríšskej rady a vyriešenie len zdanlivo ťažkých ústavných otázok. Noviny Pešti Hirnök, Sürgöny, Wanderer¹⁰ upozorňovali minulého roku vo viacerých článkoch verejnosť na to, že negatívnym stanoviskom sa nič nezíska, ale môže sa len stratiť, i keby sme mali istotu, že maďarský národ neobošle ríšsku radu, neslobodno si myslieť, že sa tým medzi prístup Uhorsku do ríšskej rady, keďže ostatné národy Uhorska, ktoré tvoria dve tretiny celkového obyvateľstva Uhorska, z tých istých príčin, pre ktoré maďarský národ svoju účasť odoprie, ríšsku radu ochotne obošle. Čo najdôraznejšie bolo poukazané na príklady Sedmohradska a Čiech. — Touto provokáciou vzhľadom na negatívny postoj znepokojená, rozhodla sa maďarská strana, že sa v tých obzvlášť slovenských župách, v ktorých sa najviac obávala neúspechu, legálnej moci šikovne

⁹ Správne má byť roku 1842. Vtedy sa totiž organizovala akcia známa ako Prestolný prospis z roku 1842.

¹⁰ Polovládne maďarské časopisy v Pešti a vo Viedni, ktoré zastávali mierne stanovisko Maďarov.

uchopí. Jednotliví muži tejto strany prejavili pred vysokou maďarskou vládou v Budíne a vo Viedni svoju ochotu prevziať úrady a s ich vedomím vytvorili sa v stoličiach jednotlivé kluby, pozostávajúce z mužov rokov 1848/9 a 1861, ktoré, ako na pr. v Gemeri, na Orave a v Turci, v nádeji, že najvyššie miesta v stolici budú obsadené v ich zmysle, ešte minulého roku osnovali celkom nový zoznam budúcich stoličných úradníkov, zložený len z ich prívržencov, pri čom mali súčasne v úmysle, mužov, zamestnaných v terajšom magistráte a im nevyhovujúcich, čiastočne prepustiť, čiastočne preložením do vzdialených krajov zneškodniť.

Dôsledky ukazujú, zdá sa, na to, že vysoká uhorská vláda čerpala z horespomenutej ochoty jednotlivých aristokratických živlov a mužov, patriacich maďarskej strane, prijať úrad, nádej, že môžu vytvoriť v tomto elemente stranu pre zjednotenie Uhorska s ríšskou ústavou, o ktorej usilovala.

Tí, ktorí presne poznajú túto stranu a jej zmýšľanie, vedia veľmi dobre, že táto nádej je neopodstatnená, lebo, aj keď sa v uvedenej strane nachádzajú muži umierneného zmýšľania a rozvážneho umu, predsa nezaujímajú postoj zásadne odchylny od výlučne maďarskej strany a nie sú nijakou stranou, ale len jednotlivé individua bez prívržencov. To dokázali roky 1848/9 a 1861, kde si títo muži ani netrúfali vystúpiť so svojim zmýšľaním. Ale aj títo muži zastávajú zásadu „panovania“ ohľadne nemaďarských národností a len v pomere k najvyššiemu trónu Jeho c. k. ap. Veličenstva sú zväčša v dôsledku svojich osobitných pomerov a záujmov zdržanlivejší v používaní tejto zásady. Majú teda ten istý princíp ako výlučne maďarská strana a sú len menej dôslední v sledovaní tejto zásady. Neopodstatnená je teda nádej, že táto modulácia tej istej výlučne maďarskej strany by niekedy viedla k dorozumeniu medzi Uhorskou a ríšskou ústavou. Aristokratický element na čele maďarskej národnosti je ako výlučne maďarská strana príliš sebecký, príliš presiaknutý historickou zásadou „panovania“, než aby sa chcel na základe Februárovej ústavy rozplynúť v rakúskej celistvej ríši. A keď sa táto strana svojimi síce umiernenějšími a vypočítavejšími, ale predsa len svojimi príslušníkmi dostane k výkonu zákonnej moci, dostane tým len do rúk mocný nástroj k tomu, aby si alebo vydobyla také podmienky, ktoré sú nezlučiteľné so záujmami celistvej ríše a jednoty monarchie, alebo aby dokázala, že všetky pokusy o vyrovnanie a o pripojenie Uhorska k celistvej ríši sú v praktickom živote neprevediteľné.

A predsa rozšírila vysoká kráľovská uhorská dvorská kancelária, vedená pravdepodobne horespomenutou mylnou nádejou, značne vplyv tejto strany aj v najnovšej dobe. Odhliadnúc od toho, že pri organizácii, ktorá nasledovala po sneme z r. 1861, boli najpočetnejšie a najvplyvnejšie miesta prepožičané mužom tejto strany a že pri obsadzovaní uprázdnených alebo novovytvorených vysokých miest bola uprednostnená len táto strana, zverila vysoká uhorská dvorská kancelária aj v najnovšej dobe dve miesta hlavných slúžnych v Nitre a v Šariši (a ako počuť aj v Gemeri) mužom z tejto strany, zatiaľčo muži lojálnej slovenskej strany, ktorá aj doteraz pracovala s dobrým úspechom pre uskutočnenie vyšších a lojálnych cieľov, boli čiastočne penzionovaní (Hlaváč), čiastočne prepustený (stoličný sudca Zahornacký na Spiši),⁴¹ čiastočne, ako v úcte podpísaný, preložený na také miesto, kde je pre svoju doterajšiu činnosť úplne stratený a nemôže ani natoľko pôsobiť, aby dobro, ktoré vytvoril v svojom doterajšom okruhu pôsobenia, sa zachovalo pre lepšiu budúcnosť. — Nie div teda, keď slovenská strana,

⁴¹ Valentín Zahornacký bol adjunktom pri okresnom súde v Moldave. Fr. Hlaváč zasa hlavným prokurátorom pri hlavnom súde v Prešove.

peniknutá lojálnym duchom, s bolesťou hľadá na tieto zjavy a upadá do veľmi stiesnenej, sklúčenej nálady, lebo vidí, že to, čo sa všemožným úsilím jednou rukou vybudovalo, druhou rukou sa búra. Vidí v tomto sústavnom uprednostňovaní maďarskej „panskej strany“ a v odstraňovaní slovenských lojálnych mužov ranu, namierenú proti konečnému rozriešeniu pomerov a tým proti dedičným právam najvyššieho cisárskeho domu a prepadá úplnému zmätku a rozvratu, lebo už sotva môže pochybovať o úspechu sústavne sledovaného plánu a vidí sa, ak sa jej obavy splnia, v očiach ľudu, pred ktorým vždy rozhodne zastávala lojálne zásady, opätovne nanajvyš kompromitovanou, ba celkom porazenou! —

115

List Augusta Krčméryho Jozefovi Rankovi, redaktorovi v Prahe.

Originál listu ANMP, fasc. 29 N 64. Garamsek 16. novembra 1864.

Ev. farár August Krčméry v Hronseku, súc vyzvaný k spolupráci v časopise *Beseda*, vydávanom Rankom v Prahe, odmieta spoluprácu a poukazuje na ťažké národné položenie Slovákov a na niektoré formy užšej spolupráce česko-slovenskej. Odmieta obviňovania, že Slováci zaviniли rozčesnutie medzi Čechmi a Slovákmí.

Blahorodý Pane.

Váš ctený odo dňa 27. Okt., s nímž ste ma poctiť ráčil, znejúci dopis, milo a príjemne ma prekvapil, lež aj nemilo zarazil som sa nad ním. Prekvapil ma, že na oslovenie p. F. Náprstka¹ — ktorého bych tak blízko obydľia môjho cestujúceho i s jeho paňou drahou milerád v skromnom príbytku mojom bol uvítal — vyzývať ráčíte k spolupôsobeniu pri skrze Vás spravovanom vážnom časopise „*Beseda*“,² pri jehož vydávaní zastávať mienite tú opravdu ušľachtilú úlohu „prispievať k všestrannému poznávaniu veškerých národov slovanských“ a ohľadom na nás Slovákov v dopise Vašom vyslovený úmysel: „Bratov Čechov s nami združil a starodávne naše zväzky nielen stále zachovávať, ale aj čím ďalej tým viac a stálejšie a vrúcnejšie upevňovať.“ Požehnannejšej myšlienky iste nemohlo Vám napadnúť, jako je táto. Veď čože Slovanom, tejto veľkej po krvi i reči spríbuznenej rodine potrebnějšíeho byť môže, ako z jednej strany aby sa poznala, z druhej potom aby tuhým zväzkom úprimnej lásky spojila sa a konečne vzájomný podiel na všetkých osudoch svojich, nakoľko okolnosti a pomery jej postavenia v Európe dovoľujú, brala.

Bolelo veru a dosiaľ bolí nás Slovákov chovanie sa drahých bratov našich Čechov naproti nám v dobe najnovšej, ktorí — nehovorím všetci, ale v najhlavnejších denní-

¹ Ide o F. Fingerhuta-Náprstka (1826–1884), českého vlastenca, ktorý bol bratom Vojtovým, zakladateľa pražského Náprstkovho múzea. Podporoval literárny a hudobný život. Prejavoval veľký záujem o slovenské národné hnutie v šesťdesiatych rokoch 19. stor. Vydal roku 1861 zborník *Hlasy Slovákův* a bol známy tým, že používal pseudonym Ferdinand Tatarský na dosvedčenie svojho záujmu o Slovákov.

² Tento časopis nevychádzal.